

Koalicija za promociju i zaštitu ljudskih prava

Gornjodravska obala 81 / 31 000 OSIJEK / Croatia
Tel/fax: +385-31-284-320 , +385-31-284-321 , +385-31-284-323
E-mail: lsc@os.htnet.hr; Website: www.lsc.hr

PROBLEMATIKA ETNIČKI MOTIVIRANIH INCIDENATA U REPUBLICI HRVATSKOJ

UVOD

Incidenti motivirani razlikama u etničkoj pripadnosti počinitelja i žrtve mogu se na različite načine, u većoj ili manjoj mjeri, negativno odraziti na (su)život unutar određene lokalne zajednice, ali i društva u cjelini. Oblici i učestalost iskazivanja međuetničke nesnošljivosti pokazatelji su dostignutog stupnja tolerancije i spremnosti za prihvatanjem različitosti. Oni, nadalje, uvelike govore i o stupnju demokratske zrelosti jednog društva te postojanju pretpostavki za njegov daljnji sveobuhvatni razvitak.

Promidžba međuetničke snošljivosti i aktivno djelovanje na prevenciji i suzbijanju etnički motiviranih incidenata u Republici Hrvatskoj predstavljaju stalnu potrebu, ali i nužnost. Podizanje razine društvene svijesti na svim razinama i sveobuhvatno djelovanje u tom smjeru značajni su kako za pripadnike nacionalnih manjina i ostvarivanje njihovih prava, tako i za pripadnike većinskog naroda, naročito u onim lokalnim sredinama u kojima isti predstavlja brojčano manjinsku zajednicu.

Cilj ovog dokumenta je sagledati neka pitanja vezana za problematiku etnički motiviranih incidenata u Republici Hrvatskoj te mjere koje se po tom pitanju poduzimaju. Sadržaj dokumenta oslanja se na informacije prikupljene iz dostupnih pisanih izvora te diskusiju s okruglog stola "Problematika etnički motiviranih incidenata u Republici Hrvatskoj u 2005. godini"¹, koji je održan u Zagrebu, 26. travnja 2006.god.

ETNIČKI MOTIVIRANI INCIDENTI U REPUBLICI HRVATSKOJ

Dostupne informacije i izvještaji nevladinih i međunarodnih organizacija pokazuju da su etnički motiviranim incidentima u najvećem broju pogođeni pripadnici srpske i romske nacionalne manjine. Međutim, u prethodnom je razdoblju bilo navoda i o etnički motiviranim incidentima i nasilju usmjerenom i prema drugim manjinama, ali i prema većinskom narodu. Tako npr. Europska komisija protiv rasizma i nesnošljivosti u svom najnovijem izvješću o Hrvatskoj, objavljenom u lipnju 2005.god., navodi da "iako rijetko, još uvijek dolazi do međuetničkih incidenata usmjerenih prema etničkim Srbima u mjestima gdje su etnički Hrvati većina i prema etničkim Hrvatima gdje su etnički Srbi većina"².

Otvorena pitanja određivanja broja etnički motiviranih incidenata

Osnovnu poteškoću pri sagledavanju broja etnički motiviranih incidenata u Republici Hrvatskoj i s tim u vezi počinjenih kaznenih djela predstavlja činjenica da ne postoji jasna definicija takvog incidenta te da, stoga, dostupne službene i neslužbene statistike o tim incidentima treba uzimati s određenom rezervom. Na teškoće pri određivanju stvarnog broja etnički motiviranih incidenata zbog nedostatka pouzdanih statističkih podataka ukazao je, u svom drugom Mišljenju o Hrvatskoj, i Savjetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina Vijeća Europe (SO OKZNM).³

Misija Organizacije za europsku sigurnost i suradnju u Republici Hrvatskoj (OESS) navodi da je "prema službenim statistikama, hrvatska policija prijavila relativno malen broj etnički motiviranih incidenata. Međutim, ne postoji konkretno razrađena pravna definicija takvog incidenta, što znači kako postoji mogućnost da se ne prijavljuju svi incidenti. Naputci i postupci za rješavanje takvih incidenata nakon njihova prijavljivanja također nisu dostatni. Podaci koje je Misija prikupila daju prilično tamnu sliku te bez sumnje postoje razlozi za sveobuhvatnu reviziju postupanja kod takvih incidenata."⁴

Činjenica je da svaki incident u kome sudjeluju osobe različite etničke pripadnosti nije moguće podvoditi pod kategoriju etnički motiviranog. Naime, kod ovakvih incidenata ključan bi bio motiv počinitelja kaznenog djela temeljen na iskazivanju nesnošljivosti ili mržnje prema pripadnicima druge etničke zajednice, koji se sa sigurnošću može utvrditi tek po završetku provođenja sudskog postupka. Međutim, postoje mišljenja da policijske i pravosudne vlasti u određenom broju slučajeva u kojima postoje naglašene indicije da se radi o etnički motiviranim incidentima ta djela "tretiraju kao remećenje javnog reda i mira, ili kao razbojstvo, a ne kao nasilje na nacionalnoj osnovi, odnosno kao incidente koji su etnički motivirani i kao takvi traže smišljeniju i ozbiljniju reakciju društva".⁵

SO OKZNM preporučio je da bi "Hrvatska trebala nastaviti i proširiti svoja nastojanja da osigura da se etnički motivirana kaznena djela dosljedno kategoriziraju kao takva i da budu predmet energičnog kaznenog progona"⁶.

Tendencija smanjivanja broja etnički motiviranih incidenata u 2004.god.

U svom je drugom Mišljenju o Hrvatskoj, prihvaćenom 1.listopada 2004.god., SO OKZNM ocijenio pozitivnim razvoj situacije po pitanju etnički motiviranih incidenata te naveo da se čini da su takvi incidenti sve rjeđi, kao i da je policija u određenim slučajevima na njih brzo reagirala.⁷ SO OKZNM, međutim, pozivajući se na npr. Zaključke i preporuke Odbora protiv mučenja Ujedinjenih Naroda glede primjene Konvencije protiv mučenja u Republici Hrvatskoj od 11. lipnja 2004.god., napominje i da postoje navodi da policijske i pravosudne vlasti ne uspijevaju spriječiti i žurno istražiti napade na pripadnike nacionalnih manjina.⁸

Do zaključka o smanjivanju broja etnički motiviranih incidenata u 2004.god. došao je i Hrvatski helsinški odbor (HHO), koji je u svom izvještaju za 2004.god. naveo da se po prvi put od osnivanja HHO 1993.god. etnički motivirane povrede ljudskih prava ne nalaze među tri najčešće u Republici Hrvatskoj.

Tendencija povećanja broja etnički motiviranih incidenata u 2005.god.

Pozitivne tendencije smanjivanja etnički motiviranih incidenata, međutim, nisu nastavljene i u 2005.god. Pozivajući se na izvještaje HHO-a, Međunarodna helsinška federacija za ljudska prava (IHF) u svom godišnjem izvještaju iz 2006.god. koji se odnosi na događaje iz 2005.god. navodi da se uznemiravanje i nasilje nad pripadnicima manjina povećalo, čineći 2005. najgorom godinom od 1996.⁹ Kao i u prethodnom razdoblju, najveći broj međuetničkih incidenata i etnički motiviranih kaznenih djela pogađao je pripadnike srpske i romske manjine. Ti su događaji bili praćeni klevetničkim i snažno nacionalistički obojenim medijskim izvještavanjem o manjinama, naročito srpskoj.

Svoju zabrinutost zbog situacije po pitanju međuetničkih incidenata u 2005.god. izrazio je, između ostalih, i saborski Odbor za ljudska prava i prava nacionalnih manjina.

Najveći broj etnički motiviranih incidenata, uznemiravanja i kaznenih djela protiv Srba registriran je na nekada ratom pogođenim područjima tj. Područjima od posebne državne skrbi. Najveći intenzitet predmetnih incidenata i počinjenja kaznenih djela evidentiran je na područjima županija Zadarske, Šibensko-kninske, Vukovarsko-srijemske, Osječko-baranjske te Karlovačke.¹⁰ Ti se incidenti odnose na počinjenje različitih kaznenih djela poput fizičkog zlostavljanja, krađa, uništavanja i oštećenja privatne imovine i vjerskih objekata, napada na kulturne i političke institucije, prijetnji, vrijeđanja, a evidentirana su i dva slučaja ubojstva¹¹. Srpski Demokratski Forum izvijestio je o 49 etnički motiviranih incidenata protiv pripadnika srpske

zajednice ili njihove imovine tijekom 2005.god.¹² U istom je razdoblju HHO dokumentirao 34 incidenta nasilja protiv etničkih Srba, od kojih je samo jedan razriješen.¹³ Podatci Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) govore o ukupno 65 incidenata u koje su bili uključeni pripadnici srpske nacionalnosti, od čega ih je 25 riješeno do kraja 2005.god.¹⁴ Europska je Komisija napomenula da bi se broj incidenata u 2005.god. mogao negativno odraziti na napredak postignut u prethodnom razdoblju.¹⁵

Točan broj incidenata koji su bili motivirani međuetničkom nesnošljivošću ili mržnjom nije moguće precizno utvrditi zbog, kako je ranije spomenuto, nepostojanja jasne definicije i metoda kategorizacije, ali i mogućnosti postojanja određenog broja incidenata koji nisu prijavljeni policiji. Na primjeru 47 incidenata između osoba različite etničke pripadnosti na Područjima od posebne državne skrbi koje je MUP obradio u 2005.god. vidljivo je da žrtve nisu bili samo pripadnici manjinskih zajednica, nego i pripadnici većinskog naroda.¹⁶

Iako izvještaji nevladinih organizacija ukazuju da je broj međuetničkih incidenata i slučajeva nasilja prema pripadnicima manjina povećan u 2005.god., pomoćnik ministra unutarnjih poslova, g.Đoko Tepša, smatra da je njihov broj ipak zadržao tendenciju opadanja u odnosu na prethodno razdoblje te, po tim pitanjima, stanje na područjima od posebne državne skrbi ocijenio zadovoljavajućim. Pomoćnik ministra nadalje smatra da je najveći broj incidenta povezan sa procesom povratka izbjeglih i raseljenih Srba te neriješenim imovinsko-pravnim odnosima tj. problemima povrata u posjed imovine Srba povratnika koju privremeno koriste ili uzurpiraju pripadnici većinskog naroda. MUP iskazuje visoku razinu svijesti o postojanju mogućnosti za intenziviranje međuetničkih sukoba povezanih s procesom povratka izbjeglih i raseljenih Srba te u cilju prevencije poduzima određene mjere. Tako je, 17. veljače 2006.god., svim policijskim upravama na područjima od posebne državne skrbi upućen operativni plan za podizanje razine opće sigurnosti i sprječavanja incidenata s etničkom pozadinom. G.Tepša je ocijenio neprihvatljivim navode o propustima vlasti da adekvatno reagiraju i istraže slučajeve nasilja nad pripadnicima manjinskih zajednica te naveo da MUP poduzima neophodne operativne radnje u cilju rasvjetljavanja svih kaznenih djela. Primjer za to je provođenje opsežne kriminalističke obrade i poduzimanje niza istražnih radnji (preko 300 obavijesnih razgovora, poligrafska testiranja, vještačenja) u cilju rasvjetljavanja još uvijek nerasvjetljenog ubojstva starijeg Srbina na području Karina, počinjenog u svibnju 2005.god., za koje se sumnja da je etnički motivirano. MUP, međutim, nema povratne informacije o daljem postupanju po slučajevima koji su prosljeđeni nadležnim pravosudnim tijelima.

Predsjednik HHO, g.Žarko Puhovski¹⁷, navodi dvije, po njemu, važne stvari za razmatranje predmetne problematike. Prva je vezana za nejasnoće pri definiranju pojma etnički motiviranog incidenta, a druga je da se zbog te nejasnoće ti incidenti, jednim dijelom, pojavljuju kao simbolički važni elementi pritiska na suživot u Hrvatskoj. G.Puhovski zaključuje da se u Hrvatskoj u 2005.god. dogodilo ponovno oživljavanje protusrpske propagande u medijima, dijelom opravdano zbog obnove "četništva" u Srbiji i reakcijama na tu pojavu, ali i neopravdano zbog histeričnih interpretacija uloge srpske manjine u lokalnim izborima 2005.god. Ta je pojava utjecala da se međuetnički incidenti u većoj mjeri prihvaćaju i opravdavaju kao akti domoljublja ili prihvatljivog iskazivanja nacionalne pripadnosti. Dio pripadnika kako većinskog naroda, tako i manjina solidariziraju se s akterima incidenata i kaznenih djela počinjenih protiv pripadnika druge nacionalnosti, smatrajući ih patriotskim i nacionalno ispravnim činom. Najveći problem predstavljaju upravo oni incidenti u kojima se počinitelji opravdavaju nacionalističkom interpretacijom etničkih razlika. Ipak, s obzirom na narav rata koji se dogodio u nedavnoj prošlosti, g.Puhovski smatra da se broj međuetničkih incidenta koji se događaju može ocijeniti relativno malim, a situacija "začudujuće" mirnom. Za sprječavanje incidentnih pojava trebaju biti odgovorni svi subjekti društva, a ne samo policija kojoj se odgovornost najčešće, često i bez razloga, pripisuje. Neopreznim izjavama i zahtjevima za informiranjem o određenim incidentima, vlasti i nevladine organizacije često ometaju i negativno utječu na rad policije. Potrebno je da svi koji reagiraju na incidentne situacije budu oprezni u svojim istupima te da prave razliku između incidenata među osobama različite nacionalne pripadnosti i onih koji su motivirani postojanjem tih razlika. Poruke usmjerene na izgradnju međuetničke snošljivosti i pomirenja, koje svojim izjavama i simboličkim gestama upućuju visoki politički dužnosnici, često ne dopiru ili nemaju utjecaja na lokalne dužnosnike i život u nekim lokalnim sredinama. Stoga je potrebno kontinuirano graditi svijest svih građana i upućivati im jasne poruke da je nedopustivo da svjedoci etnički motiviranih incidenata o tome šute i da se zbog iste nacionalne pripadnosti solidariziraju s počiniteljima.

Aktivist Srpskog Demokratskog Foruma i urednik magazina "IDENTITET", g.Igor Palija, izražava ozbiljne kritike u odnosu na stanje etnički motiviranih incidenata protiv pripadnika srpske nacionalne manjine. G.Palija¹⁸ navodi: "Incidenti u kojima se napadaju Srbi, naročito povratnici, konstanta su još od početka značajnijeg povratka izbjeglica, od proljeća 1997. Osim snažnije osude u posljednje vrijeme, politika Vlade RH prema takvim događanjima nije se mijenjala. Ni danas, deset godina nakon završetka rata, nema jasnih i nedvosmislenih poruka i akcija da se neće tolerirati kršenje ljudskih

prava srpske nacionalne manjine te da će počinitelji biti primjereno kažnjeni. Još uvijek prevladava praksa nepokretanja i nezavršavanja istraga, ili oslobađajućih presuda, povezanih s nasiljem, ubojstvima i obespravljanjem srpske manjine za vrijeme ratnih događanja, uz tek poneku, rijetku iznimku... Mediji se također prema ovom problemu odnose na neodgovarajući način – ako se incidenti ne prešućuju, onda se za njih vrlo često nalaze opravdanja i olakotne okolnosti... Sve je to, na žalost, dovelo do paradoksalne situacije u kojoj je verbalno i fizičko nasilje prema Srbima normalno, dozvoljeno i nekažnjivo. Država ovakve napade ne vidi kao problem, prema njima se postavlja negacijski, pa tako ne djeluje niti preventivno suzbijajući govor mržnje i jačajući stupanj tolerancije u društvu, a niti jasno i nedvosmisleno represivno i sankcionarno kada su predmetna kaznena djela počinjena. Sve tri karike u procesu kažnjavanja počinitelja predmetnih djela i suzbijanja smišljenih provokacija i napada na Srbe i njihovu imovinu definitivno su zakazala. S tim, da policija nešto radi, dok državno odvjetništvo i sudstvo i dalje oslušuju politiku i čekaju ili politički mig ili trenutno pogodnu klimu u društvu da pokrenu određene istrage i primjereno kazne počinitelje...".

Predstavnici nekih nevladinih organizacija, sudionici okruglog stola "Problematika etnički motiviranih incidenata u Republici Hrvatskoj u 2005. godini", ukazali su i na problem ispisivanja, ali i neuklanjanja grafita prijetećih i uvredljivih sadržaja, što dodatno utječe na stvaranje klime međuetničkog nepovjerenja i netolerancije. Osvrćući se na procese uspostave međuetničkog suživota, pomirenja i tolerancije, predstavnici Odbora za ljudska prava iz Karlovca upozorili su na negativan primjer zatrpavanja pravoslavnog groblja komunalnim otpadom što smatraju i vrstom "ekoloških" incidenata na nacionalnoj osnovi.¹⁹

Incidenti za koje postoji sumnja da su bili motivirani etničkom ili rasnom nesnošljivošću ili mržnjom događali su se i izvan Područja od posebne državne skrbi. Oni nisu bili usmjereni samo protiv Srba već i protiv pripadnika Romske zajednice. Djela nasilja i rasističkih ispada prema Romima, međutim, nisu posljedica ratnih događanja i netolerancije akumulirane tijekom ratnog razdoblja već zadiru dublje u prošlost i uvjetovani su njihovom dugogodišnjom marginalizacijom, diskriminacijom i predrasudama u odnosu na Rome.

U 2005.god. zabilježeni su i slučajevi incidenata usmjerenih prema drugim etničkim i/ili vjerskim manjinama, poput oštećenja ploče na zgradi islamske zajednice u Dubrovniku i upućivanja prijetećeg antisemitskog pisma židovskoj zajednici.²⁰

NAPOMENE:

- ¹ Okrugli stol organizirala je Koalicija za promociju i zaštitu ljudskih prava u okviru dvogodišnjeg programa "Prava manjina u praksi – Nacionalna Strategija za Hrvatsku". Sudionici okruglog stola, njih 23, bili su predstavnici Ministarstva unutarnjih poslova; Ureda predsjednika Republike Hrvatske; Ureda za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske; zastupnika u Hrvatskom Saboru; Misije OEES u Republici Hrvatskoj; udruga i vijeća nacionalnih manjina te nevladinih organizacija za ljudska prava.
- ² Vidi Europska komisija protiv rasizma i netolerancije: Treće izvješće o Hrvatskoj, usvojeno 17. prosinca 2004.god.
- ³ Vidi Savjetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina: Drugo mišljenje o Hrvatskoj, prihvaćeno 1. listopada 2004.god., točka 94.
- ⁴ Vidi Misija OEES u Republici Hrvatskoj: Izvješće o statusu br.17, 10. studeni 2005.god.
- ⁵ Citat preuzet iz izlaganja g.Igora Palije, aktiviste Srpskog Demokratskog Foruma i urednika magazina "IDENTITET", na okruglom stolu "Problematika etnički motiviranih incidenata u Republici Hrvatskoj u 2005. godini", Zagreb, 26. travnja 2006.god.
- ⁶ Savjetodavni odbor za Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina: Drugo mišljenje o Hrvatskoj, točka 95.
- ⁷ Isto, točka 93.
- ⁸ Isto, točka 94.
- ⁹ Excerpt from the IHF "Annual Report 2006": *Human Rights in the OSCE Region: Europe, Central Asia and North America, Report 2006 (Events of 2005) - CROATIA*
- ¹⁰ Iz izlaganja g.Đoke Tepše, pomoćnika ministra unutarnjih poslova RH, na okruglom stolu "Problematika etnički motiviranih incidenata u Republici Hrvatskoj u 2005. godini", Zagreb, 26. travnja 2006.god.
- ¹¹ Vidi IHF "Annual Report 2006" - CROATIA
- ¹² Za detaljan pregled incidenata vidi www.sdf.hr
- ¹³ Vidi IHF "Annual Report 2006" - CROATIA
- ¹⁴ Iz izlaganja g.Đoke Tepše na okruglom stolu "Problematika etnički motiviranih incidenata u Republici Hrvatskoj u 2005. godini"
- ¹⁵ European Commission: Croatia – 2005 Progress Report, pg.22, 9. studeni 2005.god.
- ¹⁶ Isto
- ¹⁷ Iz izlaganja g.Žarka Puhovskog, predsjednika Hrvatskog helsinškog odbora, na okruglom stolu "Problematika etnički motiviranih incidenata u Republici Hrvatskoj u 2005. godini"
- ¹⁸ Citat preuzet iz izlaganja g.Igora Palije na okruglom stolu "Problematika etnički motiviranih incidenata u Republici Hrvatskoj u 2005. godini", Zagreb, 26. travnja 2006.god.
- ¹⁹ Primjer pravoslavnog groblja u Cetingradu. O tome je objavljen članak u Karlovačkom listu: "Incident na groblju u cetingradskoj općini – Pravoslavno groblje devastirano i prekriveno smećem", od 30. travnja 2006.god.
- ²⁰ Vidi Vlada Sjedinjenih Američkih Država: Izvještaj o poštovanju ljudskih prava u Hrvatskoj za 2005.god., 8. ožujak 2006.godine

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Dostupni službeni i neslužbeni podatci govore o povećanju broja međuetničkih incidenata i slučajeva nasilja u Republici Hrvatskoj tijekom 2005.god. Točan broj etnički motiviranih incidenata i kaznenih djela nije moguće precizno utvrditi zbog nepostojanja jasne definicije te pitanja glede njihove kategorizacije. Zbog negativnog utjecaja ovih incidenata i kaznenih djela na uspostavu i jačanje međuetničke snošljivosti i suživota te stanje ljudskih i prava nacionalnih manjina neophodno je uložiti višestruke napore u cilju njihove prevencije, identifikacije i procesuiranja počinitelja te upućivanja nedvosmislenih javnih osuda od svih relevantnih subjekata društva.

Potrebno je podizati svijest svih građana i institucija vlasti o postojanju negativnih pojava etnički motiviranih incidenata i neprihvatljivosti solidariziranja s njima. Nužno je ohrabrivati žrtve da sve incidente prijavljuju policiji, što je pretpostavka za poduzimanje adekvatnih aktivnosti od strane policije i pravosudnih tijela te sagledavanje stvarnog stanja predmetne problematike.

Potrebno je poduzimati dodatne mjere usmjerene ka jačanju povjerenja građana u rad institucija vlasti. Tome bi značajno mogla doprinijeti njihova učestalija komunikacija s građanima putem medija, ali i osiguravanje etnički mješovitog sastava policijskih i pravosudnih djelatnika u etnički mješovitim sredinama u kojim je tendencija pojave međuetničkih incidenata i kaznenih djela s etničkom pozadinom učestalija.

Institucije vlasti, nevladine organizacije i mediji trebaju se suzdržavati od senzacionalističkih i neprimjerenih reakcija, kako ne bi ometale rad policije u rasvjetljavanju međuetničkih incidenata i kaznenih djela s etničkom pozadinom.

Pojave u društvu koje se negativno odražavaju na međuetničke odnose i mogu ili imaju utjecaj na poticanje etnički motiviranih incidenata, poput govora mržnje u medijima i različitih oblika diskriminacije, potrebno je sustavno suzbijati.

Suzbijanje i prevencija međuetničkih incidenata na područjima povratka izbjeglih i raseljenih osoba zaslužuje posebnu pozornost u smislu osiguravanja jedne od osnovnih pretpostavki za održivost povratka. Te je aktivnosti potrebno intenzivirati i dosljedno provoditi kako na nekada ratom pogođenim područjima, tako i izvan njih.

Ova publikacija izrađena je u okviru programa Prava manjina u praksi u jugoistočnoj Europi – Nacionalna strategija za Hrvatsku koju provodi Koalicija za promociju i zaštitu ljudskih prava. Program je inicijativa King Baudouin fondacije u partnerstvu s fondacijom Charles Stewart Mott i Soros fondacijom.

Autor teksta je Ljubomir Mikić iz Centra za mir, pravne savjete i psihosocijalnu pomoć, Vukovar. Tekst nužno ne održava stavove Koalicije za promociju i zaštitu ljudskih prava ili stavove fondacije King Baudouin.

Koalicija za promociju i zaštitu ljudskih prava. Objavljeno u svibnju 2006.god.

Objavlivanje publikacije podržano od:

